

לרכוש בישראל. היו לו כל הסיכויים להיות יהודי אמריקאי טיפוסי, לבקר ברבות מימי כתייר מכובד בארץ, ואלי להצטלם עם הויד בריגוריון.

המכה הראשונה ירדה בינואר 1957. ג'אק סובל (הוא כתב את שמו אחרת מאחיו) נאסר, יחד עם אשתו וידיד בשם ג'אק אלבאם. שלושתם הואשמו בריגול. שלושתם כפרו באשמה.

אולם ז'אק היה תמיד אדם מופרע ובלתי-יציב, עם התקפות של מחלת-רוח (פסיכוזה), שבגללן ישב בבית חולים לחולי-נפש. בבית-הסוהר ניסה להתאבד על-ידי בליעת כמות גדולה של ברגים. שלושה חודשים אחרי שהכתיש את האשמה שינה לפתע את עמדתו. אין ספק שהגיע לכלל הסכם עם האף-בי-איי, הבולשת הפדרלית. זו ויתרה לו על כל סעיפי-האישום פרט לאחר, וג'אק (יחד עם אשתו וידידו) הודה בפרט זה. היא נידון לשבע וחצי שנות מאסר.

כל אותו זמן לא נהג רוברט סובלן כאילו הדבר נוגע לו. הוא לא עבר למדינה אחרת, כפי שהיה עושה אדם נורמלי בהיודע לו כי שותפיו-לפשע נתפס והודה. הוא המשיך לחיות את חייו. במשך שלוש שנים היה חופשי לצאת מארצות-הברית בכל רגע.

כעבור זמן-מה הריגש כי האף-בי-איי עוקב אחריו בצורה בולטת. גם אז לא נבהל, לא הגיב. אולם גורלו נחרץ. אחיו מסר לאף-בי-איי עדות נגדו.

מדינה ושמה אף-בי-איי

מה שקרה לאחר מכן אינו יכול להיות מובן לאיש שאינו מכיר את מהותו של המוסד הקרוי אף-בי-איי — ראשי התיבות של "מחלקת החקירות הפדרלית" (להבדיל מן המיטרה הרגילה, השייכת באמריקה לרשויות המקומיות). האף-בי-איי הוא המוסד הקדוש ביותר בארצות-הברית. נהוג באותה ארץ להשמין את הנשיא, הממשלה, אלופי הצבא, בית-המשפט העליון, אך איש לא יעלה על דעתו למתוח ביקורת כלשהי על האף-בי-איי — לא בעתונות, לא בקונגרס, לא בבית הלבן.

בראש המוסד עומד אדגאר הובר — מזה שלושים שנה. נשיאים באו והלכו, מפלגות עלו לשלטון וירדו שוב, בעלי כל התפקידים הממלכתיים — ללא יוצא מן הכלל — התחלפו. אך שום נשיא לא העז להחליף את אדגאר הובר. מדוע? קודם כל, מפני שהובר ריכז בידו שלטון עצום. לרשותו עומדת החקירה האדירה של המוסד, החובקת את כל שטחי החיים (האף-בי-איי מחזיק לא רק בסמכויות הי מיטרה, אלא גם ברוב הסמכויות המסורת בארץ לש"ב ולשאר שרותי-הבטחון).

היון מזה חולש הובר על מנגנון אדיר של פרסומת. שיק נגדו, מושמך אוטומטית כקומוניסטי. גיו מק-קארתי הגדול היה בן-ביתו ומעריצו. הובר הוא התועמלן העיקרי בארצות-הברית למלחמת-קודש ב"קשר הקומוניסטי המאיים לחתור תחת קיום ארצות-הברית מבפנים". כך, בצורה מרובה, הגיע האף-בי-איי בארצות-הברית לעמדה דומה לזו שהייתה בברית-המועצות, משך זמן רב, לאיבוי העיקרי: הגה-פראו.

לולא פולחן כלי-כוח זה של האף-בי-איי בכלל ושל הובר בפרט, יתכן והיה הציבור האמריקאי שם לב לעובדה כי הישגי המוסד בתפיסת מרגלים קומוניסטיים זעירים למדי. להבדיל התעמולה של האף-בי-איי, שורצת אמריקה מרגלים קומוניסטיים, וקיים בה מנגנון עצום של חתירה. אולם מאז פרשת הרוזנברגים, כמעט ולא נתפס שם אף מרגל חשוב אחד.

על כן נאלץ האף-בי-איי להשתמש בטכסיס הישן של השי"ב הבינלאומי, כמו הגה-פראו ברוסיה והשי"ב בישראל: להפוך עכברים לפילים, לנפח פרשות קטנטנות להפוך כל דבר-קטן למרגל בינלאומי, לפי מיטב הדמיון של הוליברד וספרוני-הריגול.

כן קרה בפרשת סובלן. סובלן הואשם בריגול, על פי עדותו של אחיו. היה ידוע כי אח זה הינו חולה-רוח. היה ידוע כי אח זה עשה הסכם עם האף-בי-איי, לפני שהודה באשמה. יתר על כן: היה ידוע כי ג'אק שונא את אחיו שינאה מטורפת ונשבע להתנקם בו, אחרי שרוברט לא טיפל, לדעתו, כראוי בבנו של ג'אק הכלוא.

"שותפו של לאברנטי בריה"

בארצות-הברית אי-אפשר להעמיד אדם לדין בעבירה כזאת שלא על פי החלטה של חברי-מושב-ערים (גראנד ג'ירי). פעמיים כונס חברי-מושב-ערים, ופעמיים סירב להעמיד את סובלן לדין, רק חברי-מושב-ערים שלישי, באחת ממדינות הדרום של ארצות-הברית (הקיצונית יותר באנטי-קומוניזם ובלאומנות גזענית) הסכים לאשר את פתיחת המשפט. סובלן עצמו, שהיה כל העת חופשי בערבות קטנה, דרש את קיום המשפט, כדי לשים סוף-סוף קץ לפרשה.

המשפט עצמו נערך במירב הפירסום הסנסציוני, בהשראת האף-בי-איי. מאחר שאי-אפשר היה להוכיח כי סובלן ריגל, הוא נאשם רק ב"קשירת קשר לריגול". בכתיב-האישום פורטו 18 שותפים לפשע — ביניהם ראש הגה-פראו, לאברנטי בריה, בכבודו ובעצמו. האף-בי-איי טען, כי סובלן הוא מרגל כה חשוב, עד כי בריה, האיש מס' 2 במישטרו של סטאלין, קיים עמו מגע אישי!

למעשה הוכח רק דבר אחד במשפט, נוסף על עדותו של ז'אק: כי סובלן הגיע לסן-פראנציסקו בדרכו מווייט, עם ויזה של האיטי. אך זה היה מספיק — כי לפי החוק האמריקאי, די בהוכחת "מעשה גלוי" יחיד כזה, כדי להוכיח קשירת-קשר. אמנם הובאה עוד עדו, קומוניסטית לשעבר שהפכה מלשינה-מקצועית, שטענה כי העבירה לסובלן לן מיסמכים סודיים בימי המלחמה. אולם עדות זו נסתרה בשצף-קצף על-ידי ארבעה עדי-הגנה מהימנים, כולם חברי

התמונה ההיסטורית: סובלן מכסה פניו בייאוש, שעה שידקוני מחכונן לצילום

שרות-הריגול האמריקאי לשעבר. מבין שני "אנשי הקשר" של סובלן, שהוזכרו במשפט, מת האחד קודם לכן, ואילו השני לא נקרא כלל להעיד.

ספק אם בכל מקום אחר בעולם החופשי היה אדם מורשע בתנאים אלה. אולם בארצות-הברית קיימת היסטריה אנטי-קומוניסטית קיצונית, בדומה להיסטריה אנטי-ערבית בישראל. הפרסומת העצומה יצרה דעת-קהל נגד סובלן, בי 13 ביולי, 1961, נידון סובלן למאסר-עולם. גורדין זה, שהוא חמור עד ללא השוואה מן העונש שנפסק לאחיו, מוכיח עד כמה שלט האף-בי-איי בפרשה כולה. העונש היה הפגנתי — כי הרופאים קבעו עוד לפני כן כי לסובלן, התולה בסרטן-הדם (לוקימיה לימפיתית), נותרה עוד רק שנה אחת לחיות.

סובלן עירער, אך עירעורו נדחה. הוא הגיש שלוש בקשות למשפט-חוזר, שוחרר בינתיים בערבות גדולה מאד. בין השאר טען כי המימסכים המוכיחים את מחלת-הרוח של ג'אק, העד הראשי, לא הובאו בפני השופט. כמה ארגונים חשובים — ביניהם אגודה רפואית מכובדת — יצאו להגנתו.

אך כל הטענות של פרקליטי סובלן נידחו מסיבות משפטיות-פורמליות. באותו יום עלה סובלן על מוטס א-ל-על ואיבד את 100 אלף הדולר של הערבות. (40 אלף דולר של אשתו, השאר של מוציא-לאור ליברלי ידוע).

ברחה זו ירדה על האף-בי-איי כמכה ניצחת. היה זה בזיון גורא — כי כל אדם נורמלי שאל את עצמו, מדוע לא עקבו הבלשים כל העת אחרי המרגל הבינלאומי המסוכן, שותפו של בריה?

חוק מזה העיק על האף-בי-איי חשש שני: כי סובלן החופשי יעורר את כל העניין מחדש, יביא לגילוי הנקודות החלשות של המשפט. סובלן עצמו נשבע להוכיח את צדיקתו המוחלטת.

על כן, היה מנוי וגמור עם האף-בי-איי להפעיל את כל עוצמתו הבינלאומית האדירה, כדי להחזיר את סובלן לכלא האמריקאי — מייד, ללא דיחוי, לפני שיוכל לפתוח את פיו.

זה היה הרקע — הפרולוג לפרשת-סובלן הישראלית. פרולוג זה כבר כלל את ההסבר למה שעמד להתרחש.

ביקור במטה הארצי

סובלן בא ביום השלישי, כשהוא נושא את דרכו אחיו (השני) תושב קנדה, שקרא לעצמו בר גובל. בנמלה-התעופה קיבל, כמקובל, אסרת-כניסה ורשיון לשיבת-ביקור עד שלושה חודשים. הוא הלך למלון סאבווי, על שפת-ימה של תל-אביב, המלון בו גר מנתם בנין בימי המחתרת.

למחרת היום התקשר טלפונית עם כמה מקרוביו וידידיו בארץ, נפגש עמם ללא כל הסוואה. הוא ביקש שיקשרו אותו עם עורך-דין מעיר מולדתו. כך נכנס לעניין דר'

ארי אנקוריון, חבר מועצת מפא"י, מראשי האגודה לידידות ישראל-אמריקה, הוזכר את סובלן עוד מילדותו. בערב אותו יום רביעי נפגש סובלן עם אנקוריון, שוחח על הצורך להסדיר את הצד החוקי של שהותו בארץ. הוסכם כי יגש למחרת היום, יחד עם הפרקליט, למפקח הכללי של מיטרה ישראל ויודיע לו על זהותו. סובלן רצה לקבל אשרת-עולה לפי חוק השבות, שאת תוכנו ידע היטב. "אני רוצה לגמור את חיי בשקט ובשלחה בארץ", אמר לאנקוריון.

אנקוריון וסובלן לא סברו שהעניין דחוף. לכן הפסיקו את השיחה באמצע, מפאת השעה המאוחרת, קבעו פגישה למחרת היום בצהריים, כדי לסכם סופית את צורת ההודעה למיטרה ולמשרד-הפנים.

הם לא ידעו כי בינתיים כבר קרה משהו. קרוביו וידידיו של סובלן הכניסו לעניין אדם נוסף: העתונאי שלום רוזנפלד, האיש מס' 2 בצהרון מעריב. הם סמכו על אופיו ועל שכלו של רוזנפלד, שהוא קרוב משפחה רחוק, וביקשו את עצתו.

לרוזנפלד היתה עצה — אך לא לסובלן ולקרוביו המוד-אנים.

הוא מיהר לעתונו, מסר לפירסום סקופ — וידיעה על מציאותו של רוברט סובלן בארץ. הוא לא הזהיר על כך את סובלן. אותו בוקר, לפני הופעת העתון ברחוב, ניגשו רוזנפלד ועורך מעריב, אריה דיסנצ'יק, למטה הארצי של המיטרה, ונפגשו שם עם יוסף נחמיאס, המפקח הכללי. כעבור כמה דקות הופיעה לפני מלון סאבווי מכונית-הסטיישן של שלום ירקוני, יד מימנו של עמוס בן-גוריון, שאסר את סובלן.

לפני שירקוני יצא לשליחותו, התקשר משרדו עם כתב הצהרון השני, ידעות אחרונות. הלה הועיק צלם. כך הונצח ירקוני ברגע הגדול — כשלידו יושב סובלן, הי מכסה את פניו בידיו, בתנועה של יאוש תהומי. כך נולד התצלום של השנה.

מכונת ההונאה

כאשר בא אנקוריון למלון סאבווי, מצא כי מרשו נעצר. גם אז לא נואש, ולא ראה את העניין כדחוף ביותר.

ואכן — הכל התנהל כסידור, בעצלתיים. המיטרה הביאה את סובלן בפני שופט-השלום גרשוני, שנענה לבקשתו וציוחה לעצור את סובלן במשך עשרה ימים, כדי לחקור כיצד הגיע לארץ.

ירקוני לא הרשה לאנקוריון להתראות עם סובלן מייד, בטענה כי המיטרה רוצה לחקור אותו ללא התערבות הסניגור. אנקוריון יכול היה לעמוד על זכותו, אך הוא הסתפק בהסכמת ירקוני להפגישו עם סובלן כעבור יומיים שלוש. באותו מעמד חוסר סובלן על יפוי-כוח לאנקוריון. העתונים הודיעו, מפי דוברי רשמיים, ששום דבר לא